

ÖRDÖG LÁSZLÓ

Az altiszti rendfokozatok története



A rendfokozatok történetének ismertetését a mai rendfokozatok ismertetésével kezdem, hogy egy kis képet adjak a ma viselt rendfokozatokról. A rendfokozat nem keverendő össze a ranggal, mint azt a „civiliek” használják, a rang ugyanis a hadseregben vagy a polgári életben egészen más jelöl. Rang például pejoratív értelemben a bárói vagy a grófi cím, míg a katona rendfokozatot visel. Ez a kitétel azonban csak a napjainkra vonatkozik, hiszen anno a rendfokozat egyúttal rangot és társadalmi állást, státuszt is jelentett.

Rendfokozat nélküliek: honvéd, határőr, matróz.

Tisztesek: őrvezető, tizedes, szakaszvezető.

Tiszthelyettesek: őrmester, törzsőrmester, főtörzsőrmester.

Zászlósok: zászlós, törzszászlós, főtörzszászlós.

Tisztek: hadnagy, főhadnagy, százados.

Főtisztek: őrnagy, alezredes, ezredes.

Tábornokok: dandártábornok, vezérőrnagy, altábornagy, vezérezredes.



A szovjet mintájú Néphadseregben a tiszthelyettesek szerepe leértékelődött, és a pálya presztízse csökkent, akárcsak a hadseregé is. A NATO tagállamaként remélhetőleg a Magyar Honvédség és a tiszthelyettesi pálya még jobban felértékelődik. Az altiszti kar szerepe, nem csak a végrehajtásra fog korlátozódni, hanem bizonyos vezetői feladatokat is ellátnak majd. Fontos feladat lehet a tisztek munkáját olyan irányban segíteni, amihez egy tiszthelyettes gyakorlati tapasztalatokkal rendelkezik, hiszen egy tiszt nem érthet mindenhez, és hasznos tanácsokra tehet szert az altiszti kar által. Ilyenek lehetnek például az úgynevezett „vezénylői” beosztások, melyekel még csak most ismerkedünk, holott, nem

is olyan újak a magyar hadseregben, amint azt később megláthatjuk. Most azonban foglalkozzunk inkább a múlttal!

A középkori hadseregekben, így nálunk is csak két állománykategória volt, legénység és tisztek. A zsoldos hadseregek tették elengedhetlenné az alparancsnoki szerepkör létrejöttét, ami a mai rajparancsnoki beosztás őse, káplár (tizedes) elnevezéssel. Az altisztek szerepe a „napóleoni” háborúk tömeghadseregével értékelődött fel először. Az igazi felértékelődés az I. Világháborút követően történt meg. Mind több és több gép jelent meg, az altiszt, mint kiképző is megjelenik, nem csak, mint végrehajtó.

A magyar hadseregben egészen 1921-ig az altiszti rendfokozatok a tizedesnél kezdődtek, és az őrvezető nem számított altisztnak. A trianoni béke azonban a francia haderő-szervezési elveket vezette be, így alakult ki a ma is használt állománykategória a „tisztesek” és az „altisztek”. Korábban a tisztesen minden olyan katonát értettek, akinek valamilyen rendfokozata volt, őrvezetőtől, egészen a tábornokokig. A békeszerződést követően csökkentették a tiszti létszámot így az altisztek szerepe felértékelődött. Egyes eddigi tiszti szerepköröket megpróbáltak jól képzett altisztekkel pótolni és kiváltani. Az eddigi belrendi feladatokon túl, mint

kiképzők is megjelennek.

Fontos változás történt 1941-ben is, amikor az altisztek elnevezését „tiszthelyettesre” módosították az altiszti kar kérésére, mivel például a hivatali portás és az iskolaszolga is altisztnak minősült, és ez rájuk nézve sértő volt.¹ Tíz évvel később újabb változás következett be Farkas Mihály vezérezredes parancsára, megszüntette a hivatásos tiszthelyettesi állományt és a főtörzsőrmesteri rendfokozatot. A tiszthelyettesi kategória tizedesnél kezdődött és csak sor és tovább szolgáló kategória létezett.

Most pedig nézzük röviden maguknak, a rendfokozatoknak a történetét, de szigorúan csak az altisztekkel foglalkozva.

Őrvezető

Tulajdonképpen nem igazi altiszti rendfokozat, mint azt német elnevezése is mutatja: *gefreiter* annyit tesz, hogy mentesített (bizonyos munkák alól). Mivel nem parancsnoki a beosztása, így pálca, fehér kesztyű és kardbojt sem dukált neki, a közkatonáknak azonban szolgálati előjárója. A szolgálati beosztása általában pajtáságparancsnok, vagy rajparancsnok-helyettes is lehet. A raj klasszikus szervezés szerint 10 katonából áll, élén a rajparancsnok, tizedesi rendfokozattal. A raj 3 pajtáságból állt, élén a pajtáság parancsnokával. A pajtáság onnét ered, hogy táborozáskor a hadrakelt seregnél 3 katona tudta egymás közös felszerelését elvinni magával. Ezekbe tartozott bele a sátor és a bogrács is. Egy ilyen részlegnek a vezetője volt egy megbízható öreg katona esetlegesen őrvezetői rendfokozattal. A raj rangidős őrvezetője egyben a rajparancsnok-helyettes is egyben és előjárója a közkatonáknak.

Nem is véletlen a dédapáink mondása, miszerint a laktanyában a legnagyobb úr az „Őrvezető Úr!”. Az őrvezető csak a saját fegyverét volt köteles tisztítani, míg a közlegény a tisztekét is, ha arra parancsot kapott.

Egyéb laktanyai vagy tábormunkálatoknál az őrvezető, mint parancsnok, vagy felügyelő közeg lehetett, alantos munkát nem lehetett rábízni.² Eleinte idősebb, megbízható honvédek neveztek ki erre a posztra. Az őrvezetői rendfokozatot természetesen a Monarchia bonyolult viszonyai között máshogy hívták, függően a fegyvernemtől, és sok esetben, nem is rendfokozatot, hanem beosztást, szolgálati állást jelölt. Az adott beosztás tehát megfelelt az őrvezetői rendfokozatnak.

Az őrvezetővel hasonállásúak:³

Őrvezető: a gyalogságnál és a műszaki csapatoknál valamint az egészségügynél.

Járőrvezető: vadászcsapatoknál és a lovaságnál (huszár).

Irányzó: a tábori és vartüzérségnél.

I. osztályú matróz: a folyamőrségnél és haditengerészetnél

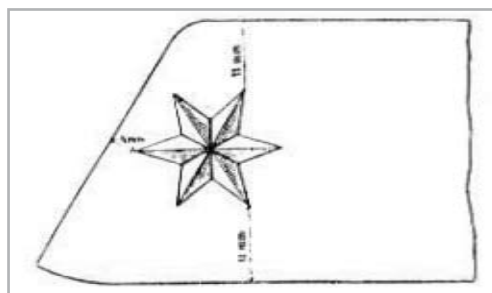
A zászlóaljdobos, századdobos, valamint a zászlóaljkiáltós is őrvezetői rendfokozatnak feleltek meg.

Az első világháború után ez a sokszínűség megszűnik, és egyedül a tüzérségnél nevezik majd az őrvezetőt *főtüzérnek*.

Rendfokozati jelzése:

A gallerra varrt I fehér csillag különböztette meg a honvédektől. A csillag eleinte posztóból készült, majd a múlt század elején felváltotta a fehér celluloidból készült, ún. „csontcsillag”. Ez a rendfokozati jelzés egészen napjainkig gyakorlatilag változatlan.

Tizedes



I. ÁBRA: ŐRVEZETŐI RENDFOKOZATI JELZÉS 1911-BŐL

Már a római légiókban megtaláljuk ezt a szerepkört, amit a „decurio” látott el. A latin decem számnévből ered, aminek jelentése: tíz, tehát tíz katonát irányított. Hazánkban Szent István alatt megtaláljuk már a tizedest, aki a várban tíz vitéz felett rendelkezett. A mai tizedesi rendfokozat közvetlen elődjét a zsoldos hadak megjelenésével Franciaországban kell keresni a XV. században a százéves háború idejében. A „corporál” szót is innét vette át a világ összes országa, ami a latin corpus szóból ered és köteléket, csoportot jelent. A százéves háború zsoldosai ugyanis tízes kötelékekbe rendeződtek. Innét ered a mi „káplár” elnevezésünk is.

Eleinte a századnál annyi tizedes volt ahány szakasz, majd szakaszonként 3 tizedes, minden rajnak az élén. A hadseregben 1867-ig volt testi fenyítés, így a tizedes gyakorlatban is használhatta az őt megillető mogyorópálcát és kellett is, mivel neki kellett a botozást végrehajtani. Egyéb jogai is voltak, mert míg a legénységet a tiszt úgy szólította, ahogy akarta, a káplárnak kijárt a „kend” megszólítás. Rajparancsnoki szerepben ténykedett, köteles volt a rendet, fegyelmet fenntartani és felügyelni a beosztottjait, és különös gondot fordítani, az újoncokra. A tizedes felelt a rajába beosztott katonák tisztaságáért, szabályos öltözetéért, felszerelésük karbantartottságáért, gyakorlatilag mindenért, ami a rajával, vagy rajának katonáival történt.⁴ A tizedesi rendfokozathoz kritérium volt az írás és olvasás tudománya és a négy alpművelet ismerete is,⁵ mivel bizonyos szintű adminisztratív teendői is voltak a feladatai közt, például a „pajtáságlajstrom” vezetése.⁶ A tizedesi álláshoz ismerni kellett a szolgálati nyelvet is, hiszen a különféle utasításokat, parancsokat neki kell tolmácsolni a legénység felé és a tisztek nem mindig ismerték az adott legénység nyelvét, a legénység meg még úgy sem a tisztekét. Természetesen ez elsősorban a német nyelv volt a kiegyezésig, majd azt követően a honvéds csapatoknál a magyar,

Horvátországban a horvát.⁷

A huszároknál eleinte századonként négy *vicekáplár*, azaz altizedes is volt, akinek jogköre megegyezett a tizedesével.

A tizedessel hasonlóságok:⁸

Tizedes: gyalogság, lovasság, műszakiak.

Alvadász: a vadászcsapatoknál.

Lövegírányzó: a tábori és vartüzérségnél.

Század szíjgyártó: a lovasságnál.

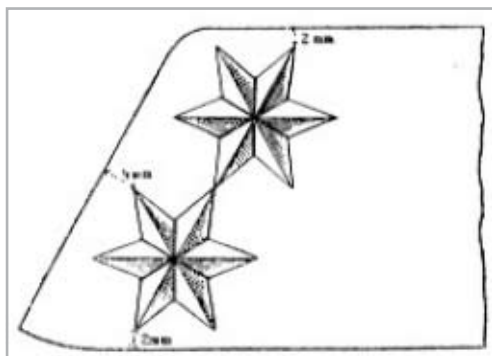
3-ad osztályú puskaműves: gyalogságnál, lovasságnál és a vartüzérségnél.

Hajósrajos: a folyamőrésznél és haditengerésznél.

Tizedesi rendfokozatnak felelt még meg a lovassági századtrombitás, és a tüzéségi ütgetrombitás is. Az első világháborút befejezően a tizedesi rendfokozat sokszínűsége is megszűnik és csak a tizedes marad meg.

Rendfokozati jelzése:

A tizedes rendfokozati jelzése, két darab csillag a gallérra varrva, ami megegyezik az őrzetónél már ismertetettel. A tizedesi rendfokozati jelzés is, szinte változtatás nélkül fennmaradt.



2. ÁBRA: TIZEDESI RENDFOKOZATI JELZÉS 1911-BŐL

Szakaszvezető

Minden egyes szakaszhoz három tizedes tartozott, amint azt az előbb említettem egy-egy rajt vezetve. A rangidős tizedes volt a *szakaszvezénylő-tizedes*, a majdani

szakaszvezető elődje. Feladata volt például a szakasz szolgálati vezénylése és feladatainak irányítása. A szakaszt tehát ő vezényelte, mintegy a szakaszparancsnok-helyettes korai elődje. A szakaszvezetői rendfokozatot végül 1859-ben vezették be az itáliai vereségek hatására, mert ha a tiszt harcképtelenné vált, esetleg meghalt, akkor a szakasz vezetés nélkül maradt.

Feladata a rendfokozat elnevezéséből is könnyen kikövetkeztethető a szakasz vezetése a tiszt távolléte, vagy eleste esetén. A szakaszvezető tehát szakaszparancsnok-helyettesi posztot látott el. A korban a tiszt távolléte elég gyakori volt békében, mivel a tiszt állomány nem érintkezett a legénységgel, így szakaszt a szakaszvezető irányította. A szakasz tehát nem maradt vezető nélkül adott helyzetben, sem békében, de a csatáren sem. A szakaszvezető a tizedesek, azaz a rajparancsnokok közvetlen előjárója és ezzel együtt az egész szakasznak is. A feladatai közé tartozik még, a legénységet oktatni egészség-ápolásra, ruházatuk, szerelvényük és fegyverzetük karbantartására, valamint a szállás tisztasága, rendje és a szabályok betartásáért is felelőséggel tartozik.⁹ A szakaszvezető felel a szakasz étkezéséért, dohányadag kiosztásáért, a ruhák tisztításáért, a beosztottak „kijárásáért” a laktanyából. A szakaszvezető „szakaszlajstromot” és „vezénylőlajstromot” vezet.¹⁰ A szakaszvezető jelöli ki a szakasz állományát különféle szolgálatokra és munkára, amelyet a „vezénylőlajstromra” rögzít, valamint tudnia kell, ki hová van elvezényelve.

A szakasznak tehát nagyon fontos eleme, az alantós tisztnek (hadnagy, főhadnagy) jobb keze, éppen ezért csak kényszerű szükség esetén vezényelhető el a szakasztól.¹¹

A *számvivő altiszt* (2-od osztályú) a század gazdálkodási és irodai feladatait vezette a század parancsnokának az utasításai alapján.¹² Gyakorlatilag a mai ellátó-tiszthelyettes elődjének felel meg és a szakaszvezetővel hasonlóságú. Vezeti a század szinte minden

okmányát, leszámítva a titkosakat és felel az anyagi készletek felvételéért, kiosztásáért és azok „jókarbantartásáért”.¹³ A századraktár anyagaiért is felelőséggel tartozott.

A szakaszvezetővel hasonlóságúak:¹⁴

Szakaszvezető: valamennyi csapatnemnél.

Gyógykovács: lovasság, tábori tüzérség, vonatsapat (szállító alakulat).

1-ső osztályú állatorvosi segéd: lovasság, tábori tüzérség, vonatsapat.

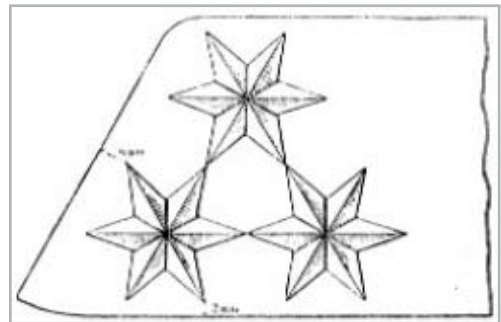
2-od osztályú puskaműves: gyalogság, lovasság, vartüzérség.

2-od osztályú számvivő altiszt: minden csapatnemnél. Az ezrednyerges, ezredkovács és ezredbognár is megfelelt a szakaszvezetőnek, valamint az osztálytrombitás a lovasságnál és a tüzéreknel.

Hajónegyedes: a folyamőrségnél és haditengerészetnél.

Rendfokozati jelzése:

Rendfokozati jelzése, három darab őrvezetői csillag a gallérra varrva, ami szintén napjainkig változatlan.



3. ÁBRA: SZAKASZVEZETŐI RENDFOKOZATI JELZÉS 1911-BŐL

Őrmester

Mint a rendfokozat régies elnevezése, „strázsamester” is mutatja, eleinte fő feladata a katonák őrségre való kiképzése volt, ennek volt a mestere. A strázsamester elnevezés nem keverendő össze a „főstrázsamesterrel”, mivel

Hadak útján

az őrnagyot jelentet. Az 1800-as évekig a katonák feladata békében csupán az őrségre és munkavégzésre, és a katonai drillre korlátozódott. Harcászati kiképzésük gyakorlatilag a csatatéren zajlott le. Békeidőben az őrmester verte bele a katonába az őrszolgálatot, ennek volt a mestere. Tekintélyét növelte az is, hogy minden századnál csak egy őrmester volt (a lovasságnál kettő), így tehát ő volt az atyáúristen. A XIX. századtól, azonban megváltozott a szerepe. Az őrmester feladata lett a kincstári anyag és a fegyverzet nyilvántartása és gondozása is. Az újonckatonák kiképzése is reá hárult, mivel a százados (századparancsnok) csak a kész katonára volt kíváncsi. Előfordult, hogy a századost hetekig nem látták a katonái, hiszen csak a tisztiklubba járt be. A harci kiképzést is őrmester vezette az „alantos tisztek” (hadnagy, főhadnagy) utasításai szerint, akik szakaszparancsnoki beosztást láttak el. Az őrmester teendői közé tartozott a napi élet irányítása és a belrend biztosítása. Szinte teljhatalma volt, szava maga a Szentírás.

Jól példázza ezt a korabeli adoma:

Az öregkatona oktatja az újoncokat a monarchia idejében, kinek mi a szolgálati állása.

No, figyeljenek most jól ide!

Az Őrvezető Úr. Úgy nézzenek rá, mint otthon a faluban a bíróra!

A Tizedes Úr. Rá úgy, mint a járási szolgabíróra!

A Szakaszvezető Úr. Úgy tekintsenek rá, mint a vármegyei alispánra!

Az Őrmester Úr. Bár olyan magas méltósággal otthon nem találkozhattak, mert az itt maga az atyáúristen!

A sok feladatból körvonalazódik a mai századvezénylő-zászlós elődje az őrmester. Az ezredhadsegéd (nem keverendő össze a segédttiszttel, ami természetesen tiszti beosztás) volt a rangidős őrmester az ezrednél és a napiparancs írása volt a feladata. 1859-től az ezred zászlótartója is őrmester lett, aki

békében általában foglári feladatot látott el. Az arra érdemes őrmestereket tiszté is elő lehetett léptetni mindenféle tanfolyam nélkül egész a múlt évszázad közepéig. Példa erre a Berlint már hadnagyként megsarcoló gróf Hadik András, aki őrmesterből lett vitézségének köszönhetően tábornagy, és egyben a hadsereg főparancsnoka. Az őrmester természetesen fehér kesztyűt viselt, de már pálcaja spanyolnádból volt. A gyalogságnál 1887-től az őrmester tisztí kardot ezüst bojtjal, és forgópisztolyt viselt.¹⁵

Az őrmester a századparancsnok szolgálati közege és előjárója a szakaszvezetőknek, ezáltal tehát a század teljes legénységének.¹⁶ A századparancsnoknak segíti a munkáját és közvetíti a parancsait, majd ellenőrzi azok végrehajtását. A század belső szolgálatát és az őrszolgálatot is vezényli, éppen ezért „vezénylőlajstromot” és „örkönyt” vezet, valamint a „fegyver-anyakönyvet” és „fegyverkijavítási könyvet” is köteles vezetni, gyakorlatilag vezetett a számvivő altiszttel.¹⁷ Feladatai közé tartozik még a reggeli kihallgatás összeállítása, és kivonulás alkalmával a hiányzó szakaszparancsnok pótlása. A századparancsnok utasítására oktatónak is lehet alkalmazni, például a század altiszti iskolában. Ő felel, hogy akik a századtól fogsággal vannak fenytve, előtte meg legyenek vizsgálva orvos, vagy felcser által és felszerelésüket leadják a század raktárába. Tisztek távolléte esetén viszi a század fölötti katonai vezényletet, tehát olyankor ő a parancsnok, éppen ezért, mint a szakaszvezetőt, csak igen szorító esetben lehet a századtól elvezényelni.¹⁸

Az őrmesterrel hasonállásúak:¹⁹

Őrmester: gyalogságnál, lovasságnál, műszakiaknál, vonatcsapatoknál, egészségügyben.

Fővadász: vadászcsapatoknál.

Tűzmester: tüzéségnél.

Tábori távirás: a vasúti és távirda ezrednél.

Kitiintetési gyógykovács: lovasság, tábori

tüzérség, vonatcsapat.

1-ső osztályú számvivő altiszt: valamennyi csapatnemnél.

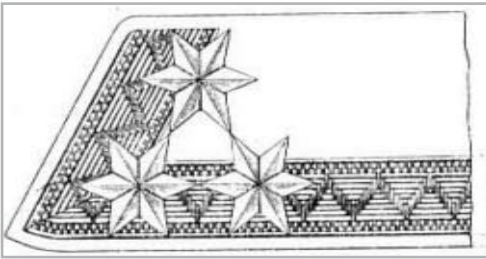
1-ső osztályú puskaműves: gyalogság lovaság és vartüzérség.

Hajósegéd: a folyamőrségnél és haditengerészetnél

Szintén őrmesteri rendfokozatnak felelt meg az ezreddobos a gyalogságnál, az ezredtrombitás a lovaságnál, valamint a tábori tüzéreknél.

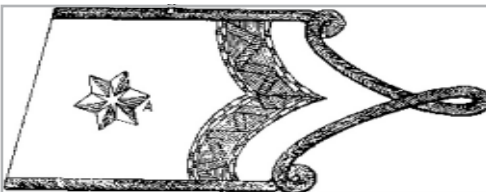
Rendfokozati jelzése:

Rendfokozati jelzése különbözött a matitól, a galléra varrt aranysárga selyem gallérpaszományka és három fehér csillag (mint a szakaszvezető) volt a gallérjára varrva egy őrmesternek.



4. ÁBRA: ŐRMESTERI RENDFOKOZATI JELZÉS 1911-BŐL

A ma is viselt rendfokozati jelzés, az első világháború után lépett életbe, megszüntetve egyben a különféle őrmesteri rendfokozatokat, egyedül a tüzérségnél maradt meg a főtüzér elnevezés. Természetesen megváltozik a jelzés is, a paszományka ezüstre változik aranyból, a három csontcsillag lecserélődik egy ezüstre, és ezüstszegélyt kap a paroli.



5. ÁBRA: ŐRMESTERI RENDFOKOZATI JELZÉS 1925-BŐL

Törzsőrmester

A rendfokozatot 1869-ben vezették be, és mint a neve is mutatja, ezredtörzsbe beosztott őrmestert takar. Ő volt tehát az ezred számvivőaltisztje, de helyesebb, ha inkább tiszthez hasonló kategóriába soroljuk be, vagy legalább is átmenet altisztból tisztbe, mivel bizonyos feltételekkel akár tiszté is kinevezhető volt, ezért komoly feltételeknek is meg kellett felelnie.

Feltételek a rendfokozat elnyerésére:²⁰ maximum 40 éves életkor, feddhetetlen éltű, „szellemi műveltségüknel fogva, ezen állásra érdemesnek mutatkoznak”, szóbeli és írásbeli vizsga letétele jó eredménnyel, törzsőrmesterként legalább 5 év önként vállalt szolgálat.

Kerületenként és zászlóaljanként maximum 3-3 törzsőrmester lehetett, nagyban hozzájárulva ezzel a rendfokozat tekintélyéhez.²¹ További vizsgák letételével *hadnagy-kezelőtisztté* lehetett előléptetni, ami a mai logisztikai-tiszt őse volt. Mivel a törzsőrmester potenciális tisztjelölt is volt, gondosan megválogatták a jelölteket, nem rontja-e tiszt kinevezése esetén a tiszt kar tekintélyét. 1883-tól soron kívül hadnaggyá is elő lehetett léptetni, ha a számvivő vizsgát kiválóra tette le.²² Ruházata is inkább a tisztekére, mint az altisztekére hasonlított. Úgymond a törzsőrmester tiszt beosztást ellátó altiszt volt!

Altiszt rendfokozattá az első világháború előestéjén válik 1913-ban, „Ő császári és apostoli királyi Felsőge, legfelsőbb elhatározásával a m. kir. honvéd gyalog-, lovas- és tüzércsapatoknál egy újabb magasabb osztályú csapataltiszt állás rendszeresítését elrendelni méltóztatott”,²³ és egyben bevezetik egy új altiszt kategóriát is, a „*törzsaltisztet*”. Feladata, az esetlegesen hiányzó alantostisztek pótlása, tehát szakaszparancsnoki teendők ellátása. Tiszt feladatot ellátó altiszt eddig sem volt ismeretlen, de kizárólag háború esetére, most viszont békében is lehetővé

tette, hogy altisztek lássanak el eddig tiszti rendfokozattal rendszeresített beosztást.

A rendfokozatot címképpen nem lehetett adományozni és kizárólag „arcvonalbeli altisztek” kaphatták, mai szóval élve csak az alegységeknél szolgálatot teljesítők. Az új kategória természetesen a legénységi állományhoz tartozott és a csapat parancsnoka nevezhetett ki valakit törzsőrmesterré.²⁴

A besorolása az őrmester elé történt, de járandóságai azonosak voltak az őrmesterével, szinte minden szempontból, pl.: lakás és öltözék. Az első világháború alatt természetesen felértékelődik a szerepük a törzsaltiszteknek a tiszti létszámba beállt hiányok miatt. Századonként egy törzsőrmester lehetett, kizárólag a miniszter engedélyével lehet elvezényelni az arcvonalból, sebesülés esetén, esetleg kiképzési feladatok céljából.²⁵ Kizárólag tiszti feladatot látott el, éppen ezért zászlóalj ügyeleti tiszti szolgálatot adott, és nem helyettesíthette sem a szolgálatvezető őrmestert, sem a számvivőt.²⁶

A törzsőrmesterrel hasonlálásúak²⁷:

Törzsfoglár: minden fegyvernemnél a laktanyai főfoglár.

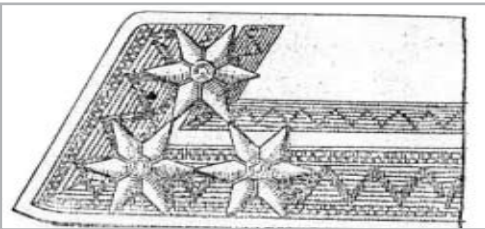
Főtűzmester: a tüzérségnél

Honvéd műmester

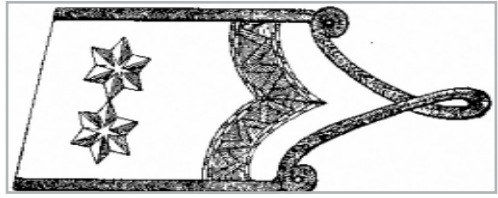
Hajósmester: a folyamőrségnél és haditengerészetenél

Rendfokozati jelzése:

A törzsőrmesteri rendfokozati jelzés, hasonló volt, mint az őrmesteri, csak kiegészült egy vékonyabb aranyárga selyempaszománykával is.



6. ÁBRA: TÖRZSŐRMESTERI RENDFOKOZATI JELZÉS 1913-BÓL



7. ÁBRA: TÖRZSŐRMESTERI RENDFOKOZATI JELZÉS 1925-BŐL

Az első világháború után a törzsőrmesteri rendfokozati jelzés is megváltozik. Megegyező lesz az őrmesterével, csak két ezüstcsillag jelzi a különbséget.

Főtörzsőrmester

A rendfokozatot eleinte „*tiszthelyettesnek*” nevezik, a XIX. század közepén vezették be, de csak háború esetére, azaz „hadrakelt seregnél”, sőt ilyen esetben, 1874-től az altisztek tisztékké is előléptethetők voltak.²⁸ Ezért eleinte nem is rendfokozatot, hanem inkább beosztást jelölt a tiszthelyettes. A rendfokozat nevében a feladatkör is benne van, az arra rátermett őrmestereket tiszti hiány esetén, alantostisztek (szakaszparancsnokok) helyettesítésével lehetett megbízni, tehát helyettesítette a tisztet, hasonlóan, mint a törzsőrmester 1913-tól békeidőben.

Ne tévesszük össze, azonban, a *hadapród tiszthelyetessel*, ami az 1909-ban bevezetett zászlósi rendfokozattal egy időben szűnt meg.²⁹ A hadapród tiszt-helyettes bár a legénységi állományhoz tartozott, tisztjelölt volt, hasonlóan a hallgatói tiszthelyettesi rendfokozathoz, köznapi néven a „rigókhöz”. Századonként egy volt belőlük, és szakaszparancsnokként tevékenykedtek.

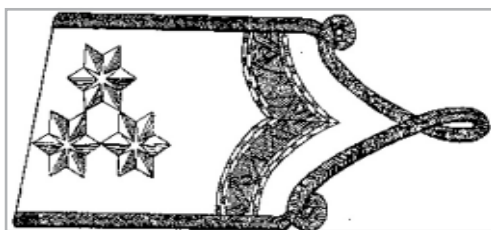
A *tiszthelyettesi* rendfokozat, a világháború alatt került újbóli bevezetésre, „hogyan oly idősebb, derék altisztek, kik a harcban kiválnak, magasabb rendfokozattal jutalmaztassanak”, egyben létrehozva a „*magasabb állású altiszti*” kategóriát, ide sorolva a törzsaltiszteket is.³⁰

A rendeltetése hasonló volt, mint a törzsőrmesteré, hisz a beállott alantostiszi és zászlósi hiányt volt hivatott pótolni, a hadra kelt seregnél. Szintén csak harcoló alakulat alegységeinél szolgálók lehettek tiszthelyettesek, törzscsapatoknál és hadtáposoknál nem, valamint címként sem lehetett adományozni. Járandóságai megegyeztek a törzsaltisztekével, leszámítva, hogy a ruházata és felszerelése, olyan volt, mint a zászlósoké.³¹

A tekintélyt az is növelte hogy csak kevés altiszt kaphatott ilyen kinevezést. Ha figyelembe vesszük, hogy egy gyalogezred hadilétszáma, körülbelül 4500 főből állt, és összesen 32 magasabb állású altiszt lehetett, ebből 21 törzsőrmester, és 11 tiszthelyettes, szerintem meglehetett a rendfokozat tekintélye.³² A háborút követően rövid ideig főtörzsőrmester lesz a rendfokozat neve, majd újra tiszthelyettesnek keresztelik el 1925-ben.³³ A főtörzsőrmesteri elnevezést 1941-ben nyeri el véglegesen, egyúttal a tiszthelyettes, ezen túl állománykategóriát jelöl majd az altiszi állománykategória helyett.³⁴ A kommunista diktatúra idején Farkas Mihály rendelete megszüntette ugyan a főtörzsőrmesteri rendfokozatot, természetesen aki már viselte a rendfokozatot attól nem vették el, csak újakat nem léptettek elő, a törzsőrmester lett a legmagasabb tiszthelyettesi rendfokozat, míg legalacsonyabb a tizedes, de 1956 után majd újra visszaállítják. Az 1970-es évekig a legmagasabb tiszthelyettesi rendfokozat, hisz azt követően a tiszti állománykategória következett.

Rendfokozati jelzése:

Rendfokozati jelzése hasonlított a törzsőrmesterére, az arany paszománykák megegyeztek, viszont, csak egy sárgaréz zászlósi csillagot viselt, a három csont helyett. Az első világháború után, nyeri el ez a rendfokozat is, a ma ismert formáját, ami megegyezik az őrmesterivel, csak három ezüstcsillag található rajta.



8. ÁBRA: TISZTHELYETTESI (FŐTÖRZSŐRMESTERI) RENDFOKOZATI JELZÉS 1925-BŐL

Zászlós

Ez a rendfokozat is eleinte beosztást jelölt nem rendfokozatot. Hajdanán minden századnak volt külön zászlaja, amit a *zászlótartó* vitt és az őrmester után a második ember volt. Betegápolói szolgálat is a szerepéhez tartozott, ezért kitétel volt, hogy nős legyen békeidőben foglár is lehetett. A zászlótartó körülbelül a szakaszvezető és az őrmester között helyezkedett el. A zászlótartók általában igen tekintélyes öreg katonák voltak. Skultéry László zászlótartó például 75 évet szolgált a 8. huszárezrednél.³⁵ A rendfokozat 1857-ben szűnt meg a szakaszvezetőség bevezetésével és az ezred zászlóvivője őrmester lett.

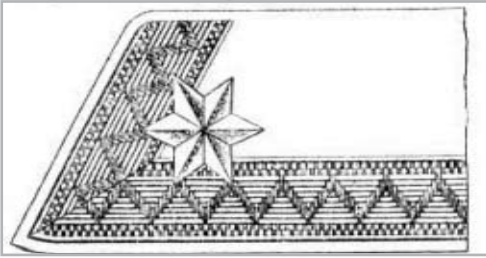
A rendfokozatot 1909-ben vezetik be újra, mint tartalékos tiszti rendfokozatot, az egyéves önkéntes tiszteknek, létrehozva egyben, a *tisztjelölt* kategóriát, ide sorolva a hadapród tiszt-helyettest felváltó *hadapródot* is.³⁶ Az egyéves önkéntesek olyan minimum középiskolát végzett sorkötelesek voltak, akik vállalták, hogy egy éven át önként szolgálnak és a végén tiszti vizsgát téve tartalékos tisztként, szerelnek le. A tartalékos tisztek főleg zászlósokká léptek elő a vizsga letételével.

Ez a rendszer egészen 1945-ig él, mikor is megszüntetik, a zászlósokat pedig átsorolják alhadnagygyá, ami akkor a legalacsonyabb tiszti rendfokozat.³⁷ Az 1970-es évekbe vezetik be ismét, létrehozva a zászlósi kategóriát is egyben, ami a tiszthelyettesekhez áll közelebb, mint a tiszthez, egyben bevezetik

a törzszászlósi rendfokozatot is. Az újabb változás 1993-ban következik be, mikor létrehozzák a főtörzszászlósi rendfokozatot.

Rendfokozati jelzése:

A zászlós rendfokozati jelzése a galérra varrt arany paszományka, mint az őrmesternél, és a tisztihez hasonló, sárgaréz csillaggal.



9. ÁBRA: ZÁSZLÓSI RENDFOKOZATI JELZÉS 1911-BŐL

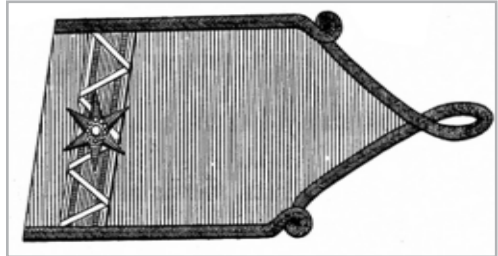
Napjainkban, a paszományka ezüstre változott és a csillag aranyból van. Természetesen a törzszászlós kettő, míg a főtörzszászlós három csillagot visel a paroliján.

Alhadnagy

Az alhadnagyi rendfokozat 1867-ig, gyakorlatilag a mai hadnagynak felelt meg, míg a mai főhadnagy volt az akkori tényleges hadnagy, hasonlóan több mai NATO hadsereghez. Ekkor vezették be a hadnagy és főhadnagy kategóriát, mint *alantos tiszt*.

Ténylegesen altiszti rendfokozat 1925-ben lett, hogy az idősebb főtörzsőrmesterek előtt is legyen perspektíva. „Az altisztek legkiválóbbjai számára a rangosztályba nem sorolt jellegű alhadnagy-i rendfokozat létesíttessék”.³⁸ A rendfokozatot főleg a szolgálatvezetők és törzsekben dolgozó altisztek érthették el.

1945 után tiszti rendfokozat lett újra, főleg a tartalékos tisztek részére, hasonlóan, mint az egyévi önkénteseknél, a zászlósi helyett.³⁹ 1993-ban újból megszüntetésre került



10. ÁBRA: ALHADNAGYI RENDFOKOZATI JELZÉS 1925-BŐL

a főtörzszászlós bevezetésével egy időben.

Rendfokozati jelzése:

Az alhadnagyi rendfokozati jelzés a galérra varrt aranycsík, amin egy ezüstcsillag van.

A teljesség kedvéért ismertetnék néhány elfeledett és érdekes rendfokozatot az altiszti kategóriából.



FURIR A század számvivő altiszte volt, hozzá tartozott a szállás és az élelmezés is. Később a 2-od osztályú számvivő altiszt veszi át a szerepét.

SEREGDIÁK A mai századírnok korabeli megfelelője egészen 1722-es megszűnéséig.

FELCSER: (FELDSCHER)

Magyarul táborig sebésznek is nevezik. A század egészségügyi katonája volt, de a hajnyírás és a borotválás is feladata volt.

Főtiszthelyettesek

1943-ban hozzák létre az alantostisztek háborús veszteségeinek pótlására, elvileg tiszti jogállású kategória volt, hasonló, mint a monarchia idejében a tiszt-helyettes hadrakelt seregnél. De nézzük meg a forrást, magát: „A Kormányzó Úr Ő Főméltósága hozzájárulni kegyeskedett, hogy a m. kir. Honvédség tisztikarába beállott hiányok pótlására a legkiválóbb csapattiszt-helyettesek csapattiszti szolgálat ellátására alkalmaztassanak”.⁴⁰ A jogkörük és kötelezettségük, ugyanaz volt, mint az alantos tiszteknek és feladataik is,

tehát egy szakasznyi vezetése. Éppen ezért nem is akárből lehetett főtiszt-helyettes. Milyen feltételei voltak?

Csak az a hivatásos csapatiszthelyettes lehetett, aki legalább tíz évet szolgált csapatnál, még be nem töltött 40. életév, általános műveltség és legalább a négy polgári elvégzése, az utóbbi öt évben kiváló minősítés, a csapatiszthelyettesképző kiváló elvégzése, az előjárók egyhangú pártoló véleménye.

A kimagasló haditetteket végrehajtott altiszteknél bizonyos feltételek teljesítésétől el lehetett tekinteni. Gyakorlatilag az alantiszt-tanfolyamot kellett elvégezni a jelölteknek, aminek tartama 4-6 hónap volt.⁴¹

A tanfolyam sikeres elvégzését követően az alábbi rendfokozatok lettek elérhetők: 1. zászlóshelyettes; 2. hadnagyhelyettes; 3. főhadnagyhelyettes.

Természetesen a frissen végzettek a legalacsonyabb rendfokozatot kapták meg és zászlóshelyettesek lettek felavatva. A főtiszt-helyettesek ruházata meg egyezett a tisztekével, csak a vállsinórjuk volt ezüst és a rendfokozati jelzésükön a csillag. Az állománykategória nem sokáig létezik, mivel 1945-ben megszüntetik és a főtiszt-helyetteseket, pedig besorolják tiszteknek, csak elhagyják a helyettes jelzőt.⁴²

A tiszthelyettesi rendfokozatok története röviden ismertetésre került. A legfontosabb azonban az, hogy a tiszthelyettesi mundér visszanyeri-e a megbecsültségét és presztízsét. Ez a rövid írás talán arra jó, hogy példázza, máskor, más korokban milyen szerepük volt az altiszteknek, és a múltból merítve talán hasznos lehet a jövőre nézve. Fontos lenne, hogy az átértékelődött rendfokozatok és az újonnan kialakított altiszt beosztások és a hozzájuk rendelt munkakörök, hatáskörök, jogok és kötelezettségek végre pontosan szinkronba kerüljenek. Találja meg végre az állandóságot és nyugodt, kiszámítható karriert a tiszthelyettesi állomány. Nyerje vissza a régi megbecsültségét, és újra lehessen egy kiszámítható élethossziglani pálya!

JEGYZETEK

- ¹ *Honvédelmi Közlöny (HK.)* 1941/35.
- ² *Előírások a honvéd gyalogság altisztjeinek.* 7.
- ³ *Előírások a honvéd gyalogság altisztjeinek.* 539.
- ⁴ *Utasítás a m. kir. Honvédség csapatiskolái számára (E-11).* 9.
- ⁵ *Utasítás a m. kir. Honvédség csapatiskolái számára (E-11).* II. r. 41.
- ⁶ *Előírások a honvéd gyalogság altisztjeinek.* 9.
- ⁷ *Utasítás a m. kir. Honvédség csapatiskolái számára (E-11).* II. r. 41.
- ⁸ *Előírások a honvéd gyalogság altisztjeinek.* 538.
- ⁹ *Előírások a honvéd gyalogság altisztjeinek.* 10.
- ¹⁰ *Előírások a honvéd gyalogság altisztjeinek.* 11.
- ¹¹ *Előírások a honvéd gyalogság altisztjeinek.* 11.
- ¹² *Előírások a honvéd gyalogság altisztjeinek.* 14.
- ¹³ *Előírások a honvéd gyalogság altisztjeinek.* 15.
- ¹⁴ *Előírások a honvéd gyalogság altisztjeinek.* 537.
- ¹⁵ *Rendeleti Közlöny (RK.)* 1887/16.
- ¹⁶ *Előírások a honvéd gyalogság altisztjeinek.* 11.
- ¹⁷ *Előírások a honvéd gyalogság altisztjeinek.* 12.
- ¹⁸ *Előírások a honvéd gyalogság altisztjeinek.* 14.
- ¹⁹ *Előírások a honvéd gyalogság altisztjeinek.* 536.
- ²⁰ RK. 1874/5.
- ²¹ RK. 1874/5.
- ²² RK. 1883/15
- ²³ RK: 1913/55.
- ²⁴ RK. 1913/55.
- ²⁵ RK. 1917/116.
- ²⁶ RK. 1917/116.
- ²⁷ *Öltözködési szabályok 1892 (A-26).* 399.
- ²⁸ RK. 1874/5.
- ²⁹ RK. 1909/29.
- ³⁰ RK. 1915/46.
- ³¹ RK. 1917/16.
- ³² RK. 1917/16.
- ³³ HK. 1925/13.
- ³⁴ HK. 1945/35.
- ³⁵ *Honvéd Altiszt Folyóirat (HAF.)* 1938/2.
- ³⁶ RK. 1909/29.
- ³⁷ HK. 1945/5.
- ³⁸ HK. 1924/26.
- ³⁹ HK. 1945/5.
- ⁴⁰ HK. 1943/37.
- ⁴¹ HK 1943/ 37.
- ⁴² HK. 1945/3.